

ПСИХОЛОГИЧЕСКАТА ВРЪЗКА
ХУДОЖНИК-ТВОРБА. ВЛИЯНИЕТО
НА РОДОВОТО НАЧАЛО
В ТВОРЧЕСТВОТО
НА ПРОФ. РУЖКО ЧЕЛЕБИЕВ

Елпида Лазаро Лайлакиду

THE PSYCHOLOGICAL ARTIST–WORK
CONNECTION: THE INFLUENCE OF ANCESTRY
IN THE WORK OF
PROF. RUZHKO CHELEBIEV

DOI: 10.54664/BESG8345

Elpida Lailakidou

Abstract: The relationship between the artist and the work is of essential psychological importance in the field of fine arts. It includes multiple aspects related to processes where the artist creates, clarifies, and interacts with his/her works, and through them with the viewer. It is a complex and multi-layered process that shapes not only the creative act, but also the perception and meaning of art as a phenomenon. The relationship between the work and its creator is one of the most essential and complex phenomena in the field of fine arts. This process represents the relationship between the creator and his/her work, and it is considered in a psychological, emotional, and technological context.

Keywords: fine arts; aesthetics; art theory.

Връзката между художника и творбата има съществено значение от психологична гледна точка в областта на изобразителното изкуството. Тя включва множество аспекти, свързани с процеси, при които художникът създава, изяснява и взаимодейств-

* Елпида Лазаро Лайлакиду – докторант в катедра „Стенопис“ на ФИИ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

ва със своите произведения, а чрез тях и със зрителя. Това е сложен и многопластов процес, който оформя не само творческия акт, но и възприятието и значението на изкуството като феномен. Взаимоотношението (релациите) между творбата и нейния създател е едно от най-съществените и сложни явления в областта на изобразителното изкуство. Този процес представя връзката между твореца и неговото произведение и се разглежда в психологичен, емоционален и технологичен контекст.

Във взаимоотношението между творбата и нейния създател съществуват процеси и явления, които маркират участието на личността с нейните уникални емоции и идеология и идентичен авторски маниер в съзидателната, креативна дейност. Настоящият текст ще обърне внимание на **творческия процес, идентичността, себеизразяването** като ги съотнесе към конкретни примери от творчеството на именития български художник-монументалист проф. Ружко Челебиев, познат със своите стенописни реализации в техника мозайка.

Ружко Асенов Челебиев е роден в гр. Смолян на 30.01.1948 г. Професионалното си художествено образование започва в Художествената гимназия в гр. София (1963–1967 г.), след завършването на която от 1967 г. до 1973 г. е студент в Национална художествена академия, гр. София в специалност „Декоративно-монументална живопис“, където получава магистърска степен.

Богатият си преподавателски опит професор Челебиев започва през 1976 г. като хоноруван преподавател по рисуване в ССХУ – за приложни изкуства, гр. Смолян, където от 1977 г. до 1980 г. става редовен преподавател. През 1983г. той продължава професионалната си кариера в сферата на педагогиката в НХА, гр. София, където е хоноруван асистент по стенопис – композиция и живописен етюд към Катедра „Стенопис“. От 1983г. до 1994 г. вече има изведени пет випуска магистри, на които той преподава заедно с проф. Тома Върбанов. От 1984г. до 1990г. е преподавател по стенопис - композиция и живописен етюд към Катедра „Стенопис“, а от 1990 г. до 1994 г. е вече старши преподавател в същата специалност, където през 1994 г. става доцент.

В периода 1994–2000г. извежда два випуска магистри самостоятелно. През 2000 г. става ръководител катедра „Стенопис“ към НХА, а през 2004 г. придобива академична длъжност „професор“ по стенопис – композиция. В своята творческа кариера той е реализирал множество мозаечни пана с обща квадратура над 400 м², някои от които ще разгледам в този доклад. Редица стенописи в техники върху суха стена (над 330 м²), монументални творби в техника сграфито както и реализации в техниката на класическия и рисуваня витраж. Към реализациите на проф. Ружко Челебиев в стенно-монументалните техники принадлежат и редица керамични пана и решетки.

За много от своите произведения авторът намира вдъхновение в богатия български фолклор и традиционните елементи в народното изкуство. В стенописните му творби изобилстват мотиви от народните носии, народните песни, обичаи и ритуали. В своето творчество авторът е разпознаваем защото съзнателно се обръща за вдъхновение към историческото наследство на родопския край. Освен, че изобразява събития от българската история и пресъздава различни ритуали, обичаи, сцени в стенописните си композиции, проф. Челебиев изразява и свои тълкувания на ключови моменти от българската история и традиции.

Именно чрез неговото творчество ще разгледам взаимоотношението между творбата и нейния създател. Основна роля в тази връзка е отредена на **творческия процес** или така наречения **„творчески акт“**. Художникът работи по дадена творба, като става част от творчески процес, който включва проява на въображение, вдъхновение и технически умения. Художествената дейност е строго индивидуална и уникална за всеки автор. В контекста на конкретния текст обръщаме внимание на творчеството на проф. Ружко Челебиев, тъй като от анализа на характеристики на негови творби и проекти бихме разпознали уникалните за автора подходи в творческия процес.

Стенописните реализации на проф. Ружко Челебиев впечатляват с изключителна точност, строгост и прецизно изпълнение, не само на ниво проект (*ил.1*), но и при самата реализация

(ил.2,3). Съпоставяйки неговите проекти и подготвителни скици като форма на обезпечаване на характеристиките на творческата дейност, забелязваме, как авторът в процесът на работа се стреми да развие максимално образността на своята идея, „разяснявайки“ всички аспекти, свързани с реализацията. При уточняване на идейните варианти по време на творческия процес, авторът съобразява изображението, адаптирайки го към характера и свойствата на материала, в който ще бъде изпълнен съответният проект. Стремежът на проф. Челебиев да хармонизира копозицията със средата, в която ще бъде реализирана допринася както за динамиката на творческия акт, така и за продуктивността.

Психологът Роло Мей¹ (1909–1994), водеща фигура в хуманистичната психология вярва, че творчеството е основен израз на реализация на човешкото съществуване в света. Творческото изразяване на човека е дейност, която придава нов смисъл и форма на самото му съществуване. Мей смята, че въображението, мечтите и научното мислене достигат нови форми, идеи и образи, чрез които индивидите намират стойностен смисъл в живота. Според него творческия акт е среща на личността с нейния собствен свят като един образец на значимите връзки, в който личността съществува.

При анализ на взаимоотношението между творба и художник в креативния процес намира своето място и **идентичността** или така нареченото **самоизразяване** на твореца. Чрез творбата си, художникът изразява своето мнение, емоции и светоглед. Произведенията стават средство за комуникация на твореца-индивид с общността, като изразните средства на изкуството се превръщат в инструмент за въпросното себеизразяване. Този процес оказва влияние не само на вътрешния свят на автора, но и на възприятията на зрителя, тъй като се предоставя възмож-

¹ Роло Рийз Мей (1909–1994) е американски екзистенциален психолог и автор на влиятелната книга „Любовта и волята“ (1969). Един от основните защитници на хуманистичните подходи към психотерапията и е основен американски говорител на европейското екзистенциално мислене, приложено към психотерапията.

ност чрез произведението на изкуството да си взаимодействат различни идеи, гледни точки и емоции. За художника творбата става както начин за изразяване на себе си, за преодоляване на граници, така и за възможност за влияние върху обществото, за сугестиране на лични манифести.

В произведенията на проф. Челебиев споменатите процеси на себеизарязване и търсене на идентичност се разпознаваеми чрез умелото боравене на автора с образ, стилистика, подбор на сюжет и тема. Всяка една от творбите му подсказва за личен изследователски процес, посветен на търсенето, укрепването и витализирането на връзка с корените и усещането за родовото начало. В повечето от произведенията на автора това се изразява чрез избор на сюжети, които пресъздават традициите и културата, характерна за родопския край.

Връзката с родния край е особено подчертана в композицията на мозаечното пано „*Родопа древна и млада*“, 1986г. (ил. 4, 5 и 6). Творбата е реализирана в сградата на Кметството на град Смолян и е с размери 45 кв.м. За произведението е характерно ритмичното разнообразие на композиционните елементи, както и единството на действието в избрания сюжет. Това провокира психологичната активност на зрителя и го насочва при търсенето на символните връзки при възприемане. Произведението потапя зрителя в свят, създаден от автора, един негов собствен свят, възпяващ красотата на Родопска планина - поетичен, спокоен, музикален и вълшебен. Тази мозайка е типичен пример за това, как проф. Челебиев създава своите стенописни произведения, обръщайки огромно внимание не само на средата, а и на особеностите на общността, на хората, които ще „общуват“ с неговите произведения.

За подхода на проектиране и особеностите на своите образни търсения самият автор споделя: „...и в монументалната си работа не ме е блазило да търся някакъв пластичен ефект в работата на мозаиката, в смисъл да търся някаква пластика. Преди всичко съм разчитал на идейността, на връзката със средата. Такова е моето усещане, затова съм предпочитал не

идеята да запазя (както на времето нашия учител професор Богданов ни учеше да се запази целостта на стената, плоскостта на стената), но все пак това да си действа като една спокойна повърхност, която да създава уют и настроение.“ От споделеното от проф. Челебиев става ясно как усета на творецът се съвместява с неговото умение, за да се постигне въздействието на изразните средства в съчетание с материала.

Изборът на заглавие на разглежданата стенописна творба „Родопа древна и млада“ от своя страна също поражда интерес. Това е събирателна тема, която по своя характер и съдържание винаги ще е актуална, тъй като обхваща както миналото, така и настоящето на един регион, изобилстващ както с историческо наследство, така и с етнографска идентичност. Разглежданата творба е пример за това, как изкуството се превръща в средство за предаване и увековечаване на морални ценности, на историята на един народ (в случая на родопския край), на своеобразната култура и хилядолетни традиции.

Ако разгледаме по-задълбочено композицията на същата творба и елементите, участващи в нея ще забележим, че на преден план в мозаечното пано е изведен женският образ, който от една страна може да се изтълкува като образа на „майката Земя“, носеща в себе си привързаност и всеотдайност, ангажираност и любов. От друга страна, значимата роля на този образ е олицетворението на Родопа планина, нейния живот, история и развитие – място, изпълнено не само с прекрасна природа, но и скриващо в себе си многобройни тайни, атавистично желание за живот. Именно за това характеристиките на този събирателен образ умело са избрани да бъдат пресъздадени точно от жената.

Чрез произведението „Родопа древна и млада“ стенописецът потапя зрителя в историята на този край, неговите обичай и традиции. В мозаечната творба разпознаваме множество символи, свързани с неуморността на човешкия труд като : жена, облечена в традиционна родопска носия, държаща в ръцете си купа с плодове. Тя поднася даровете на Майката Природа, олицетворява тежкия труд, но и плодовете, който той носи. Придружаващите я

мъжки персонажи от своя страна символизируют облагородяването (защо не и оплодяването), подема, развитието на родопския край.

Избраната тема, която най-плътено характеризира богатството и разнообразието на родопския край, отразявайки уникалното културно историческо наследство на региона, е всеобхватна и многопластова. Тя не се ограничава само с конкретната творба, а намира място в много от произведенията на проф. Челебиев (например, в мозаечните пана „*Бит и култура на родопчанина*“, „*Празник*“, „*Тракийско изкуство*“ и др.). Освен предметно-изобразителното съдържание, в тези произведения намират място и тълкувания, надхвърлящи темата (сред които са чувства, силната връзка и привързаността на автора към родопския край).

Психологията на художественото творчество на проф. Челебиев е комплицирана област, силно повлияна от корените и родовото начало на художника. Спомените от детството, влиянието на семейството и общността, традициите и ценностите, които са били възпитавани в индивида, се отразят в творческия процес и предопределят уникалността и своеобразността на авторския му маниер. Личните експерименти и житейския опит на проф. Челебиев формират безспорно основата на неговата идентичност. Апропо, ние веднага приемаме, че за Челебиев връзката с родния край е неизчерпаем източник на емоционална връзка и вдъхновение. Освен характерните образи, символи и етнографски мотиви, родният край се разпознава и чрез пресъздаването на пейзажите и типичните архитектурни елементи. Тези елементи се превръщат в своеобразен „език“, в начин за предаване на културната идентичност, с който автора борави докато създава своята разпознаваема образност и стил.

Освен всичко създаването на подобни произведения са вид ангажираност на твореца, тъй като посланието им помага за съхранението и предаването на традициите на Родопския край от поколение на поколение (Типичен пример за това е отново разглежданата творба „*Родопна древна и млада*“). По този начин авторът допринася за запазването на културното наследство. Използва-

ните в творбите характерни композиционни елементи, които носят особеностите на региона, служат и като връзка с миналото и историята на общността. Разпознаването на подобни елементи и образи в произведенията предизвикат безспорно у зрителя чувства на носталгия и уважение към предците. Освен това, по този начин произведенията се превръщат в своеобразен израз на почит към традициите и историята на общността. Изобразявайки ги в своите произведения художникът се превръща в посредник, в медиатор между вътрешния си свят и външния свят. Той превръща абстрактни идеи в конкретни форми, като по този начин създава връзка със съдържанието на своите произведения.

Използването на традиционни символи обогатява художественото произведение с отличителни семантични белези, които имат важна роля във формирането на неговите характер и значение, придават му уникална визуална и културна идентичност. Те често правят една творба лесно разпознаваема и асоциирана с конкретно място, култура или общност, свързвайки я с творчеството на даден автор. Аналогичен пример откриваме в друго подобно произведение - мозаечното пано „*Бит и култура на родопчанина*“ - 1990 г. (ил. 7), реализирано на площ 30 кв. м в бившия дом на БЗНС, гр. Смолян. Мозаечното пано се отличава със своята динамична диагонална композиция. Въздействието ѝ се дължи не само на наситените цветове и множеството фигури, а и от редуването на различни опуси (начини на каменен релеф), сред които *Opus Tessellatum*², един от най-характерните и често използвани от проф. Челебиев. Мозаечното пано е емблематично поради интригуващата стилистика, майсторски пресъздадена чрез изразните възможности на техниката. Образното и идейно съдържание на произведението не биха имали силното си въз-

² **Opus** – от лат. – дело, работа, произведение, творба. В мозайката опусът е техника или начин на разполагане на модулите.

Opus Tessellatum – (направен от по малки кубчета) един от най-древните опуси. Представява подредба на обработени в правилна геометрична форма модули, които са подредени в права линия, като тухли в стена, т.е разместени по редове през ½ стъпка.

действие, ако бяха реализирани в друга стенописна монументална техника.

Връщайки се към психологията на творбата в мозайката „*Бит и култура на родопчанина*“ (ил. 7) можем да открием бележите, олицетворяващи усещането за смислов и духовен порядък. Авторът проф. Челебиев изгражда картинното пространство като се стреми да пресъздаде образно едно развитие: от „началото“, земята, към „създаването“ на българското село, минавайки през бита, труда и начина на живот. В това повествование вземат участие събирателни образи на мъже и жени, отново облечени в традиционни родопски носии, символизиращи българския народ, възплътил характерен дух, култура и традиция. В тази творба усещаме идеализация на българския бит и култура и едновременно с това стремеж към възраждане на родното. Ако може да се синтезира с няколко думи на какво се дължи въздействието на разглежданата творба, то бихме формулирали така: интересно композиционно решение, необикновено изградено пространство, една онтологична игра от прецизно съчетани образи и символи. Произведението олицетворява корените на родовото начало посредством декоративно изградена система от образи, разкриващи трудовата и обредна символика на патриархалното село.

Привлечен от изкусно изобразените традиционни родопски къщи и от облика на българското село, зрителят неусетно потъва в красотата на личното откровение на проф. Челебиев. Споменатите родопски къщи, характерни с издадените навън горни етажи и големите дървени еркери са една от основните причини за усещането за уют и спокойствие, което произведението носи. Мозайката представя епизоди от земеделски и животновъдни действия, различни селскостопански животни, житни класове. Авторът показва бита и културата на този прекрасен край искрено и непреднамерено, мозаечното пано ни кара да се докоснем до първичното, до истинското, до житейския път на поколения българи. Метафорично-образно е поднесена и идеята за плодотворната земя, в която дават плод семената на родовата взаимосвързаност. В това произведение се усеща силната връзка на проф. Че-

лебиев с родопския край, показва устойчивостта на традициите и родовото начало. В интервю за в. “Смолян днес“ авторът споделя своето възхищение, че: „*Най-голямото качество на родопчани е устойчивостта*“.³

Мозаечното пано „*Бит и култура на родопчанина*“ въвлича зрителя в прекрасният и необикновен свят на българския бит и култура, напомня за някои отдавна забравени традиции и обичаи, подсилва националното ни самосъзнание.

Всичко това доказва, че идентичността на художника формира не само стиловете и темите в неговите творби, но и подхода му към самото творчество. Това е процес на постоянно самоизследване и развитие. Което води до еволюция в изкуството и предоставя на зрителите нови и вълнуващи перспективи за размисъл. Можем да разгледаме еволюцията на изкуството през призмата на еволюцията на стила на самия художник. Всеки автор преминава през различни фази, експериментира с различни изразни средства, пресъздава себе си, своя вътрешен свят в рамките на своя творчески път. Това може да включва и стремеж към духовно самообогатяване, поддържане на отворен ментален подход към творчеството, експериментиране с нестандартни техники, материали или концепции. Различните външни фактори като социални промени и културни влияния често оказват влияние върху еволюцията на стила на художника. Той реагира на света около себе си и възплъщава тези влияния в творбите си.

Художникът-монументалист проф. Р. Челебиев е един от стенописците, които постоянно се самоусъвършенстват. Неговата непрестанна готовност да бъде отворен към експериментиране с различни техники и технологии, материали и подходи е отчетлива в качествата на всяко едно произведение. Всяка следваща реализация в стенописните техники е пример за това, как авторът разширява своите възможности и открива нови начини

³ Из интервю с проф. Ружко Челебиев за Смолян днес!, Проф. Ружко Челебиев: „Най-голямото качество на родопчани е устойчивостта“ – Смолян днес! - Актуални новини от Смолян и региона (smolyandnes.com)

за изразяване. В своите творби проф. Челебиев не само представя културната идентичност на Родопския край, но и я предава на поколенията през времето. Той съчетава традиционното със съвременното, отразявайки динамиката на живата култура.

Илюстрации:

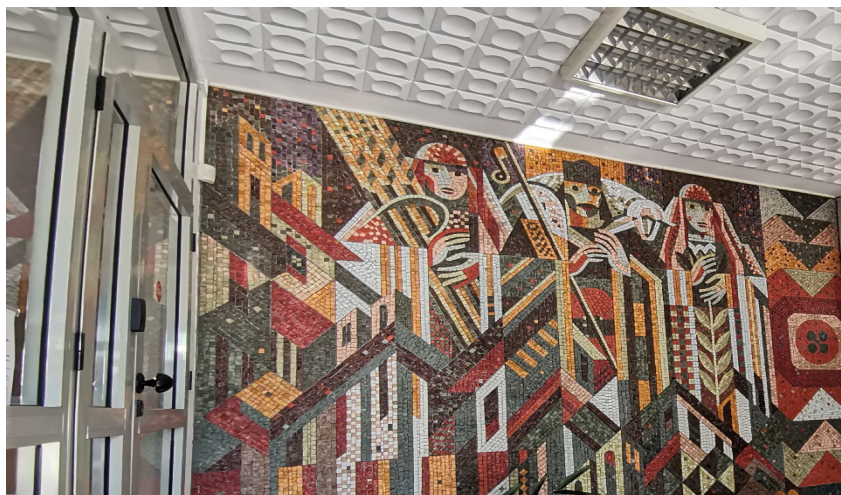
Ил. 1 – Проект за мозаечно пано на тема „Космос“

Ил. 2 и 3 – Реализация на мозаечно пано „Космос“, 1980 г.,
Национална Астрономическа обсерватория, връх „Рожен“, Родопите,
размери 30 кв.м,

Ил. 4, 5, 6 – мозаечно пано „Родопа древна и млада“, 1986г, Кметството на град Смолян, размери 45кв.м.

Ил. 7 – мозаечно пано „Бит и култура на родопчанина“, 1990 г., бившия дом на БЗНС, гр. Смолян, размери 30 кв. м.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Влайков, С. (2003) Книга на символите. Издателство „Фабер“, В. Търново. // **Vlaykov, S.** (2003) Kniga na simvolite. Izdatelstvo „Faber“, V. Tarnovo.

Гавраилов, Г., Карасжов, А., (2014) РОДОПИ в търсене на корените. пътеводител, издателство Мркурий Комерс 97, Добрич. // **Gavrailov, G., Karaszhov, A.**, (2014) RODOPI v tarsene na korenite. patevoditel, izdatelstvo Mrkuriy Komers 97, Dobrich.

Гочев, О., Пейчева, А. (2022) Лекции за стенописта. Сборникът е осъществен в рамките на открития конкурс за художественотворческа и научноизследователска дейност в Националната художествена академия за периода 2021-2022г., София. // **Gochev, O., Peycheva, A.** (2022) Lektsii za stenopista. Sbornikat e osashtstven v ramkite na otkritiya konkurs za hudozhestvenotvorcheska i nauchnoizsledovatelaska deynost v Natsionalnata hudozhestvena akademiya za perioda 2021-2022g., Sofiya.

Гочев, О. (2009) Стенописта проблеми и предизвикателства“. Издание на Националната художествена академия. // **Gochev, O.**

(2009) Stenopista problemi i predizvikelstva“. Izdanie na Natsionalnata hudozhestvena akademiya.

Цанев, П. (2008) „Психология на изкуството“, Национална художествена академия, София. // **Tsanev, P.** (2008) „Psihologiya na izkustvoto“, Natsionalna hudozhestvena akademija, Sofia.

Интервю с проф. Ружко Челебиев за Смолян днес!, Проф. Ружко Челебиев: „Най-голямото качество на родопчани е устойчивостта“ – Смолян днес! – Актуални новини от Смолян и региона (smolyandnes.com) // Intervyu s prof. Ruzhko Chelebiev za Smolyan dnes!, Prof. Ruzhko Chelebiev: „Nay-golyamoto kachestvo na rodopchani e ustoychivostta“ – Smolyan dnes! – Aktualni novini ot Smolyan i regiona (smolyandnes.com)